

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПИТАННЯ НА ВИБОРАХ 1997 РОКУ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Розглянуто позиції Консервативної, Лейбористської і Ліберально-демократичної щодо європейського питання під час загальних парламентських виборів 1997 року у Великій Британії. Доводиться думка, що консерватори, розколовшись на євроентузіастів і євроскептиків, зруйнували імідж єдиної партії і втратили підтримку виборців. Натомість, програма лейбористів чітко відповідала очікуванням людей найманої праці, національного бізнесу і лідерів європейських держав, що сподівалися на виважену проєвропейську програму нового уряду. Це стало однією із причин, що принесли поразку консерваторам і перемогу лейбористам.

Ключові слова: Велика Британія, європейська інтеграція, парламентські вибори, лейбористська партія, консервативна партія.

Питання місця і ролі Великої Британії в об'єднаній Європі було одним із основних під час загальних парламентських виборів 1997 року у Сполученому Королівстві. Оскільки від курсу, до якого міг схилитися Лондон, залежали темпи подальшого поглиблення євроінтеграційних процесів, зокрема у сфері валютної і зовнішньої політики та питаннях безпеки, то вибори 1997 року у Великій Британії були важливими і для мешканців інших країн Європи.

Передвиборча кампанія і результати парламентських виборів широко коментувалися суспільно-політичними виданнями і досліджувалися пізніше британськими, російськими і вітчизняними (зокрема, Фелла С. [1], Перегудов С. [2], Трубайчук А., Черевко О. [3]) вченими. У публіцистичних матеріалах і дослідницьких працях порівнювалися програми партій, аналізувалися настрої і очікування електорату, міжнародні контакти політичних лідерів.

Метою даної статті є дослідити позицію основних політичних партій Великої Британії щодо європейського питання прослідкувати його вплив на поразку консерваторів і перемогу лейбористів під час виборів 1997 року.

Велика Британія за часів правління Консервативної партії та її лідера Маргарет Тетчер отримала репутацію „незручного партнера” у Європейському Союзі. Період перебування Джона Мейджора на посаді британського прем'єра не змінив враження про Британію у країнах континентальної Європи. Жорстка позиція консерваторів у відстоюванні національних інтересів блокували подальше перетворення Європейського Союзу на окремий політичний центр сили. Лідери Франції, Німеччини та інших країн сподівалися на зміну влади у Великій Британії, щоб прискорити співпрацю насамперед у

сферах валютної інтеграції, зовнішньої політики, збройних сил, соціального законодавства.

Лейбористська партія звичайно органічніше вписувалася в європейські тенденції розвитку. Вона не відкидала соціальне законодавство Європи, яке відмовилися приймати Тори. Прийняти закон про мінімальну заробітну плату було для консерваторів зрадою принципів розвитку ринкової економіки, а Тоні Блер (лідер лейбористів) заявив про свою готовність зробити цей крок. Так само він погодився відмовитися від британського вето на деякі статті в сфері охорони здоров'я. Але жорстко дотримувався права Британії на вето в області зовнішньої політики, задекларувавши пріоритет національних інтересів Великої Британії.

Всередині країни представникам національного бізнесу також потрібна була чітка позиція уряду щодо Європейського Союзу. Керівництво Тори не могло зайняти чітку виважену позицію через засилля євроскептиків у партії. Лейбористська ж партія не могла бути звинувачена в надлишковому євроскептицизмі (як консерватори), але й не мала недоліку безоглядного єврофільства (на зразок ліберальних демократів). Їх прагматичний європеїзм переконав людей великого бізнесу, що лейбористи реалістично підходять до питання європейської інтеграції та відстоюватимуть інтереси британської економіки в спільному ринку. Так Лейбористська партія змогла відповідати очікуванням вітчизняного бізнесу, найманих працівників і міжнародних лідерів у Європі.

Але лейбористам довелося вести боротьбу у „несприятливій” економічній ситуації. За період перебування при владі тори змогли здійснити реструктуризацію британської економіки, що перетворило Велику Британію із “хворої людини Європи” на “повноправного члена європейського і світового ансамблю індустріально розвинутих країн” [4, с.125].

Останній перед виборами період економічного зростання у Сполученому Королівстві розпочався 1992 року, на рік раніше, ніж загалом у Європі. Напередодні виборів 1997 року підйом британської економіки продовжувався. Дистанціювання від європейських інтеграційних процесів та більший, ніж у інших європейських країн зв'язок із США, які знаходилися в стадії різкого підйому, ще посилили це явище. Середньорічний темп зростання ВВП за 1993-1997 роки становив 2,8% [5, с.98].

Починаючи з 1993 року (після спаду початку 90-х років) Велика Британія демонструвала стабільне зростання економіки і стала наочним прикладом для тих, хто підтримує модель вільного ринку, як доказ ефективного керівництва. Безробіття в Сполученому Королівстві скоротилися до 9,4% на липень 1994 року. Темпи інфляції становили на той же час 2,6% в рік [6, с.48].

В квітні 1997 року Національне управління статистики подало свої прогнози зростання ВВП між третім і четвертим кварталом 1997 року і відсоток становив 0,8%, виключаючи видобуток нафти і газу у Північному морі. Безробіття з третього кварталу 1996 року скорочувалося на 60 тисяч щомісячно і становило на лютий 1997 року 6,2% робочої сили. Курс фунта піднявся на 16% відносно кошика валют з літа 1996 року. Випуск заводської продукції зріс на 0,7% за останній рік, а продукція сектору послуг – на 3,6%. Зростання середніх доходів в секторі послуг з середини 1995 року подвоївся, а в промисловості зріс майже на чверть [7, с. 62-63]. Безумовно, це свідчить про заслуги консерваторів у керуванні країною за 18 років, що вони безперервно перебували при владі.

Не дивлячись на визнання британськими громадянами ролі Консервативної партії у економічному піднесенні країни, вини висловили свою підтримку лейбористам. Це стало логічним продовженням розколу в Консервативній партії з приводу європейського питання та непослідовної зовнішньої європейської політики уряду Джона Мейджора. Забезпечивши економічне процвітання й успішне функціонування політико-економічної системи всередині країни, він програв вибори, зігнувавши зміни в тогочасному світі й не узгодивши дії членів своєї партії з тенденціями міжнародної інтеграції. Це яскравий, хоч надзвичайно болісний для Торе, приклад ролі ЄС і впливу європейського питання на внутрішню ситуацію в країні.

Молодий і динамічний лідер лейбористів Тоні Блер зміг оновити образ партії і порвати з попереднім соціалістичним образом. Лейбористи довгий час виступали за планову економіку, націоналізацію промисловості, державне житлове будівництво, високі податки і справедливий розподіл прибутків. Також партія була проти європейської інтеграції, в якій вбачалася загроза британським робітникам [8, с. 4].

Соціалістична система провалилася. Впала Берлінська стіна і Східна соціалістична Німеччина була приєднана до ФРН. Блеру потрібно було реформувати партію так, щоб відійти від соціалістичних принципів і здобути нових прихильників, але в той же час не втратити старих, що все ще вірили в ідеали соціальної справедливості соціалістичної системи.

Нові лейбористи відкинули застарілі соціалістичні погляди і їх макроекономічна платформа була фактично ідентична з консервативною. Так само можна сказати і про мікроекономічну програму. Основне гасло лейбористів на виборах 1997 року звучало: “Британія заслуговує на краще”, тобто вони не заперечували, що торі досягли успіхів і економіка розвивається нормально, але пропонували покращити ситуацію, рухаючись у тому ж напрямку приватизації, розвитку індивідуальної ініціативи тощо. У внутрішній

політиці лейбористи зупинилися на соціальній сфері, за котру можна легко критикувати будь-яку владу – освіта, охорона здоров'я, підліткова злочинність, наявність молодіжного безробіття. Також пообіцяли не піднімати податок на прибуток.

Напередодні виборів гостро стояло питання приєднання до єдиної європейської валюти.

Фактично, позиції лідерів двох партій щодо європейської валюти були ідентичними. Обидві партії обіцяли прийняти рішення з цього питання після виборів, бо жодна з них не була готова заявити про одностайне партійне рішення “за” чи “проти”. Активне обговорення валютного питання для кожної партії напередодні виборів означало розкол і неминучу поразку. Щоб зняти з себе необхідність визначитися й чітко сформулювати позицію, яка могла зменшити кількість симпатиків партії, політичні лідери заявили про всенародний референдум з цього питання, який буде проведено після перемоги партії.

Передвиборчий маніфест консерваторів практично виключав участь Великої Британії в європейському валютно-фінансовому союзі, що передбачав введення єдиної загальноєвропейської валютної одиниці.

Посилаючись на виступ міністра іноземних справ Великої Британії Малкольма Рікфінда в Бонні та Парижі, автори маніфесту зазначають, що Лондон не допустить, щоб Великобританія стала частиною “федералізованого ЄС”. На думку Торі, Брюсселю потрібно сконцентруватися на посиленні ролі національних парламентів, процесі розширення Європейського Союзу та реформуванні судових структур Союзу. В маніфесті зазначалося, що консервативний уряд і надалі буде стояти на сторожі британських інтересів в Європі та всьому світі [9].

Лейбористи у своєму маніфесті заявили, що після приходу до влади вони проведуть референдум з питання приєднання Сполученого Королівства до європейського валютно-фінансового союзу, а також підтримають розширення Європейського Союзу при одночасному зміцненні спільного та внутрішнього ринків [10].

Ліберальні демократи (третя за величиною політична партія Великої Британії) традиційно виступали за федералізацію Європейського Союзу. Партія послідовно дотримувалася своїх поглядів.

Окрім традиційних трьох основних (Консервативної, Лейбористської та Ліберально-демократичної) і ряду малих партій, у виборчій боротьбі 1997 року брала участь нова політична структура – партія Референдуму. Вона мала вигляд дещо епатажної, оскільки була заснована мільярдером-евроскептиком Джеймсом Голдсмітом і

утримувалася повністю ним. Єдиним її завданням було – відстоювання вирішення питання участі Великої Британії в ЄС шляхом референдуму.

Партія набрала лише 3% голосів і жодного місця у парламенті. З приводу її впливу на хід виборів існує декілька думок. В першу чергу, Голдсмита звинувачували, що його партія відібрала голоси у консерваторів, в результаті чого торі позбавилися близько 19 місць у парламенті [11, с. 2]. Але якщо проаналізувати еволюцію громадської думки в період між парламентськими виборами 1992-1997 років, то стає зрозумілим, що за партію Референдуму голосували не колишні прихильники правих консерваторів, а лівоцентристські противники консерваторів. І, зазначають дослідники із Оксфордського університетського центру, поява партії референдуму мало вплинула на перерозподіл голосів консерваторів, швидше, на переділ лівоцентристського електорату [12, с.11]. Такий демарш не лишився непоміченим усередині консервативної партії, що вже не була єдиною у думках з європейського питання. Голдсміт ще додав один привід для внутрішнього розколу. Хоча, зазначають автори далі, “крах ілюзій” Консервативної партії був уже передбачений під час виборів до Європарламенту, ще задовго до створення партії Референдуму.

За підсумками виборів лейбористи отримали блискучу перемогу, а Консервативна партія отримала найжорстокішу після 1832 року поразку. У парламенті 1997 року вони отримали 165 місць порівняно із 336 у 1992 році. Лейбористи отримали 418 проти 271 у 1992 року. І ліберальні демократи – 46 проти 20 відповідно [13, с. 3].

В процентному вираженні голоси розподілилися наступним чином: Лейбористська партія – 45%, Консервативна партія – 31%, Ліберально-демократична партія – 17%, Інші – 7%.

Середній рівень переходу голосів від консерваторів до лейбористів склав 10,5%, при чому найбільший відсоток переходу голосів був зафіксований серед виборців віком менше 30 років (близько 19%).

Від Уельсу та Шотландії не було обрано жодного депутата-консерватора, а вісім неосновних партій, що представлені у парламенті, – це регіональні партії Уельсу, Шотландії та Північної Ірландії. Серед міністрів, які втратили свої місця у парламенті, були Майкл Портілло (міністр оборони) та Малком Ріфкінд (міністр закордонних справ).

Європейські лідери, навіть споріднених по духу з консерваторами партій, з полегшенням зустріли звістку про поразку консерваторів. Вони втомилися від постійного 18-річного напруження в стосунках зі Сполученим Королівством (як за часів правління Маргарет Тетчер, так і Джона Мейджора, який вів “яловичу війну” не гірше своєї попередниці). А на одному з передвиборчих плакатів консерватори зобразили Тоні Блера

в образі маленької ляльки на колінах німецького канцлера Гельмута Коля. Такі агітаційні ходи, звісно, ще більше зашкодили добрим стосункам Німеччини з урядом Торі.

Перемога лейбористів на загальних виборах у травні 1997 року означала, що партія з великою парламентською більшістю, котра переважно підтримувала напрямок повної інтеграції, мала вершити європейську політику Британії. Дотримання Лейбористською партією напрямку повної інтеграції було найбільш чітко означене постійним положенням необхідності відігравати “повну та лідируючу роль в Європі”. Очевидне домінування цього напрямку всередині лейбористського уряду затвердило новий напрямок в європейській політиці Британії. Британія вступила до соціального протоколу та підтримала включення розділу по боротьбі проти безробіття. Вона також стала гнучкішою щодо поширення обмеженого голосування більшої у більшій кількості сфер першого блоку питань Маастрихтського договору (єдиного ринку). В той самий час вона зберігала консервативну політичну лінію по відношенню до другого та третього блоків, що базувалася на продовженні уявлень про відігравання важливої ролі держави. Питання спільної зовнішньої політики, політики безпеки й оборони тощо залишалися для Лейбористів особливо пріоритетними в державному регулюванні.

Після приходу до влади в Німеччині соціал-демократа Герхарда Шрьодера, в уряді Тоні Блера з’явилося сподівання, що звільнене такою одіозною фігурою як Гельмут Коль, який впродовж багатьох років рухав європейську інтеграцію, місце зможе бути захоплене для провідних позицій Великої Британії. Це, зазначає журнал “Economist”, були лише мрії [14, с. 40], але, справді, Шрьодер запросив Велику Британію до триєдиного Німецько-франко-британського “європейського локомотиву”. Та, продовжував далі “Economist”, лідируюча роль Великої Британії у Європі мала відкладатися доти, доки відкладалося приєднання до єдиної європейської валюти.

Причина, зрозуміло, полягала не у валюті. Неприєднання до першої хвилі євро було лише наслідком тривалої політики Великої Британії, а не причиною неузгодженості з політикою ЄС. Модель розвитку Сполученого Королівства у політиці та економіці значно відрізняється від прийнятих у континентальній Європі. Миттєво змінитися, із зміною лідируючої партії, Велика Британія не могла. А пропонуючи Європі британське лідерство на основі індивідуалізму та англосаксонської економічної моделі, можна бути завчасно впевненим у повному фіаско. “Велика Британія не може вести Європу. Горді розмови Тоні Блера рік тому повністю провалилися. Але він все ще молода та амбіційна людина” [15, с. 54].

Консервативна партія після розгрому на виборах змушена була провести перевибори голови і консолідувати ті сили, що залишилися в неї. Також постало питання

подальшого вирішення дилеми європейського питання для британських Торі. Спадкоємцем Мейджора на посту лідера партії став не яскраво виражений євроскептик, не єврофіл (як, наприклад, один із претендентів – колишній міністр фінансів, К.Кларк) і не нерішучий центрист, яким був сам Мейджор, а людина класичних для консервативної партії правоцентристських поглядів, достатньо молодий політик Уільям Хейг, якому на той час виповнилося лише 36 років.

Консервативна партія наприкінці ХХ століття міцно зайняла нішу євроскептицизму, що й показала під час боротьби з приводу введення єдиної європейської валюти. Така позиція Торі була заздалегідь програшною, оскільки йшла врозріз із тенденціями світового розвитку, що переконливо засвідчили наступні загальні парламентські вибори 2001 року.

Торі, не дивлячись на досягнення попередніх 18 років у економіці, не змогли здобути довіру британців, оскільки втратили імідж „єдиної партії всієї нації”. Розкол на євроскептиків і євроентузіастів став фатальним для Консервативної партії.

Лейбористи вдало використали дебати щодо майбутньої ролі і місця Великої Британії у об'єднаній Європі. Змогли довести мешканцям своєї держави і лідерам країн-партнерів, що вони мають єдину позицію у європейському питанні і можуть одночасно бути зручним партнером на міжнародних переговорах і забезпечити інтереси людей найманої праці і національного бізнесу.

Ліберально-демократична партія Великої Британії відстоювала традиційні євроентузіастичні погляди. Їй вдалося збільшити свою присутність у парламентів більше ніж удвічі. Проте, лейбористи мали настільки значну перевагу у Палаті Громад, що здобутки ліберальних демократів та ряду малих національних партій значною мірою нівелювалися.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Fella S. A Europe of the peoples? – New Labour and democratizing the EU // Democratizing the European Union. Issues for the twenty-first century. – Manchester and New York: Manchester University Press, 2000.
2. Перегудов С. Великобритания после выборов 1997 года: обычная смена власти или прорыв в XXI век? // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – №3. – С.74-84.
3. Трубайчук А.Ф., Черевко О.С. Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979-1990 рр. // Український історичний журнал. – 1999. – №2. – С.125-133; №3. – С.88-96.
4. Трубайчук А.Ф., Черевко О.С. Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979-1990 рр. // Український історичний журнал. – 1999. – №2. – С.125-

133. 5. Хесин Е. Великобритания: шестой год подъема // Мировая экономика международные отношения. – Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – №8. – С.97-101. 6. Валенте Дж. Британия и Италия: два пути – две проблемы // Компас. – 1994. – №176. – С.48-51. 7. Чоут Р. “Financial Times”, №33.248. После выборов придется нажать на тормоза // Компас. – 1997. – №18. – С.62-64. 8. Fella S. A Europe of the peoples? – New Labour and democratizing the EU // Democratizing the European Union. Issues for the twenty-first century. – Manchester and New York: Manchester University Press, 2000. – P.4-92. – P.4. 9. The Conservative Manifesto 1997. You can only be sure with the Conservatives. – London, Conservative Party, – 1997. 10. New Labour because Britain deserves better. Labour Party manifesto, general election 1997. – London: Labour Party, 1997. – 36 p. 11. Heath A., Jowell R., Taylor B., Thompson K. Euroscepticism and the Referendum Party. Centre for research into elections and social trends // Working Paper. – №.63. - February 1998.– P.2. 12. Ibid. 13. Загальні парламентські вибори в Сполученому Королівстві. – К.: “Британська Рада в Україні”, 1997. – 26 с. – С.3. 14. Three’s a crowd // The Economist. – 1998. – October 10. – P.40-41. 15. Just let’s get stuck in // The Economist. – 1998. – November 7. – P.54.

THE EUROPEAN ISSUE AT THE 1997 ELECTION IN GREAT BRITAIN

Oleksandr Neprytskyu, Ph.D., senior lecturer at the World History Chair at the History, Ethnology and Law Institute of the Mykhaylo Kotsyubynskyy’s Vinnytsya State Pedagogical University. Work address: 32 Ostrozhskyy St., Vinnytsya, Ukraine, 21100.

In the article attitudes of the Conservative, Labour and Liberal Parties towards the European issue during the 1997 parliamentary election in Great Britain are discussed. The opinion is proved that the Conservatives, having split up into Euro skeptics and Euro enthusiasts, have ruined the image of the united party and have lost the support of the voters. On the other hand, the Labourites’ programme strictly corresponded with the expectations of the employees, the representatives of the national business and the leaders of the European countries who had great hopes for the well-weighed programme of the new government. This has become one of the reasons why the Conservatives were defeated in the elections and the Labour Party came out victorious.

Key words: Great Britain, European integration, parliamentary elections, the Labour Party, the Conservative Party.